

connexions

Titellaires del poder: del franquisme a l'actualitat

vista prèvia >

Amb la victòria franquista a la Guerra Civil, el règim va promoure la creació i consolidació d'una nova oligarquia. Aquesta casta empresarial s'entrellaça amb la política i els estaments de l'Estat fins a convertir-se en un sol tot. Amb l'adveniment de la democràcia hom podria pensar que es va desmantellar aquest sistema produït des del franquisme. Res més lluny de la realitat. Avui els fills del franquisme continuen manant i no han hagut de passar comptes amb la història.

Lluç Salellas

Periodista i politòleg

lluc.salellas@ajgirona.cat

L'historiador Xavier Díez explica molt bé en el seu llibre *Anatomia d'una Ruptura* com l'últim trencament polític, social i econòmic que han viscut els Països Catalans va ser el 1939 amb la victòria feixista a la Guerra Civil. L'arribada de Franco i el seu règim de terror no només va significar la democratització de la por sinó també la transformació absoluta de les estructures socials existents. Així, més enllà dels exiliats, les 280.000 persones detingudes al conjunt de l'Estat¹ i els més de 8.000 morts a causa de la repressió als Països Catalans, Franco va canviar de la nit al dia el funcionament i el repartiment de poder que s'havia bastit els darrers anys de República.² Un nou sistema polític que va assentar doncs unes noves elits polítiques i econòmiques, algunes de les quals ja n'havien sigut al principi del segle XX; moltes d'altres no. Juntes són les «famoses» famílies de què parlava Fèlix Millet³ quan va dir allò de «som

unes 400 famílies i sempre som els mateixos». Els que hi eren i van créixer gràcies a l'economia franquista, «l'ordre», el BOE, les institucions de l'Estat i l'exèrcit i que, amb un simple canvi de camisa, van continuar comandant totes les instàncies a partir de 1978.

Aquesta és la realitat a Catalunya i al conjunt de l'Estat. Una situació que segurament no és la mateixa arreu d'Europa malgrat no és menys cert que és complicat trobar transicions polítiques en què una part de les elits no hagin sigut capaces de mantenir bona part del control del pastís polític i financer. Ara bé, això no vol dir que en tots els estats s'hagi aconseguit una «perfecció» com la que van aconseguir «les nostres elits». Per exemple, si comparem el que va passar a l'Estat espanyol, Portugal i Grècia a mitjans de la dècada del 1970 —comparació avalada per politòlegs de prestigi com Samuel P. Huntington o historiadors com Eric Hobsbawm— veurem diferències considerables que condueixen a resultats divergents. Així, en les tres transicions, que posaven fi als comptes pendents de la Segona Guerra Mundial en

aquesta part d'Europa,⁴ es va deixar enrere una dictadura però mentre en els casos portuguès i grec hi va haver conseqüències polítiques i vitals per aquells que havien dirigit el règim, a l'Estat espanyol es va practicar l'amnistia i el silenci. De fet, cap de les persones líders del règim va haver de fer cap gest d'assumpció de responsabilitats i van ser elles mateixes qui van liderar tot l'engranatge d'implosió controlada del franquisme. Una implosió que s'ha venut sempre com a exemplar i pacífica malgrat ningú acostumi a recordar que als carrers —i a les presons— hi va haver més de 600 morts per motivacions polítiques en només sis anys —1973-1978.⁵ Així mateix, mentre a Portugal apareixien unes elits polítiques antagonistes al règim d'Antonio de Oliveira Salazar (1889-1970) gràcies a la Revolució dels Clavells i a Grècia en reciclaven d'èpoques democràtiques anteriors com ara la figura de Konstantinos Karamanlís (1907-1990), a l'Estat tot es dirimia entre un Rei situat per Franco —hereu dels Borbons des-

1 FONTANA, *La formació d'una identitat*.

2 MIR, «La repressió franquista als Països Catalans».

3 Fèlix Millet (1935) ha estat president de la Fundació del Palau de la Música Catalana (1990-2009) i actualment està sent jutjat per diversos casos de corrupció.

4 HOBBSAWM, *Historia del siglo XX*.

5 MONEDERO, *La Transición contada a nuestros padres*.

L'últim trencament polític, social i econòmic que han viscut els Països Catalans va ser el 1939 amb la victòria feixista a la Guerra Civil

tituïts el 1931— i un president del Govern, Adolfo Suárez (1932-2014), que havia sigut cap del «Movimiento» falangista. Ells eren «la centralitat» perquè en els suposats extrems hi corria, per un costat, l'oposició democràtica i per l'altre el partit que els propis ministres de Franco havien creat, Alianza Popular, pare del partit que governa avui l'Estat, el Partit Popular.

L'exemple reial és el més significatiu per il·lustrar aquesta continuació d'elits i de famílies al capdavant de l'economia i la política de l'Estat. Allò que s'havia destituït democràticament el 1931 va venir, de nou, imposat per la força el 1975. Una institució —la monarquia— que, fa poc, Álvaro de Marichalar (1961), excunyat de la infanta Elena de Borbó (1963) i descendent d'altres branques de l'aristocràcia espanyola, justificava perquè són naturalment «els millors». De Marichalar deia literalment sobre monarquia i aristocràcia que «des de la Revolució Francesa es ve intentant criminalitzar els millors pel sol fet de ser els millors»⁶ eludint

que la sang no determina la saviesa. Aquestes són, sens dubte, les elits que el franquisme va recuperar el 1939 i que malgrat l'arribada de la democràcia liberal no van veure alterats cap ni un dels seus privilegis. Però no van ser els únics. En aquest sentit, les elits franquistes, restaurades i enriquides amb 40 anys de dictadura sinistra, van sobreviure molt bé amb la implosió controlada del règim. Podríem dir que van sortir-ne victorioses d'aquells temps complexos. Una idea que el professor de la Universidad de Málaga Rafael Duran Muñoz constatava quan afirmava que «Si bé el marc institucional i normatiu va canviar radicalment, existeix tanmateix una gran continuïtat funcional i orgànica entre l'Estat franquista i l'Estat de la nova democràcia».⁷ L'escriptor Xavier Roig anava un pèl més enllà i s'atrevia a dir en un article al diari Ara la tardor de 2014 que «l'enquistament de les elits franquistes en la democràcia ha estat de tal magnitud que ja no sabem qui ha promogut a qui. Massa són hereus d'empresaris col·laboracionistes,

quan no d'invasors. D'altres, hereus de funcionaris del franquisme».⁸

I és que va ser precisament una mena d'enquistament molt ben planificat el que va permetre que tot formalment canviés perquè res acabés de canviar. Màxima «lampedusiana». Així, com explico en el llibre *El franquisme que no marxa*⁹, si hom agafa la trajectòria en democràcia dels últims 50 ministres franquistes podrà comprovar com aquests van ser o bé «ascendits» en càrrecs de consells d'administració de grans empreses enfortides gràcies al règim o bé col·locats a dirigir l'administració o els partits polítics nascuts entre el centre i la dreta política, com és el cas del Partit Popular. És a dir: perpetuació de poder i, per tant, reconeixement i validació implícita de la seva tasca directiva i/o col·laboracionista amb el règim feixista. Avui l'economia espanyola s'estructura encara i en bona part a partir del disseny franquista. Així, un grup gens menyspreable de les empreses multinacionals espanyoles presents a l'IBEX35 com ara Iberdrola, Gas

6 «Álvaro de Marichalar: La aristocracia es el gobierno de los mejores».

7 DURAN MUÑOZ, «Fortaleza del Estado y acción colectiva en el cambio de régimen. España y Portugal en perspectiva comparada».

8 ROIG, «A sobre, lluitar contra les elits».

9 SALELLAS, *El franquisme que no marxa*.

Franco va canviar de la nit al dia el funcionament i el repartiment de poder que s'havia bastit els anys de República. Un nou sistema polític que va assentar noves elits polítiques i econòmiques

Natural,¹⁰ FECSA, Acciona,¹¹ ACS¹² o OHL no haurien assolit el seu èxit empresarial si no fos per la seva col·laboració directa amb el règim.¹³ Analitzem un parell d'aquests casos. Per un costat, OHL —Obrascón Huarte Laín—, que va créixer amb la construcció derivada del BOE franquista, és propietat de la família Villar Mir, exvicepresident del Reial Madrid i ministre d'hisenda del règim just després de la mort de Franco.¹⁴

10 Gas Natural és el nom que rep l'empresa resultant de la fusió entre Catalana de Gas i Gas Madrid el 1992. Catalana de Gas als inicis s'anomenava Hidroeléctrica de Catalunya i va ser creada a partir de l'empresa Catalana de Gas y Electricidad i el Banco Hispano Americano i el Banco Urquijo el 1945. L'actual president és Isidre Fainé (1942) ex president de La Caixa (2000-2015).

11 Aquesta empresa d'enginyeria té els orígens a MZOV —Compañía del Ferrocarril de Medina a Zamora y de Orense a Vigo—, fundada el 1862. El 1978 MZOV es fusiona amb Cubiertas y Tejados, una empresa fundada el 1916, formant Cubiertas y MZOV. Finalment el 1997 es fusiona amb Entrecanales y Tavora, fundada el 1931, i dona lloc a l'actual Acciona.

12 Empresa creada el 1992 a partir de OCISA, que agrupava les empreses relacionades amb els bancs Hispano Americano i l'Urquijo; la Constructora Padrós i posteriorment, al 1997, amb empreses de la família March. ACS va ampliar la seva capacitat empresarial al fer-se amb part de Dragados. L'impulsor i màxim dirigent d'ACS és Florentino Pérez.

13 «Franquismo SA», a la revista *La Marea*. Novembre de 2014.

14 Juan Miguel Villar Mir està sent investigat dins l'operació Lezo sobre blanquig de capital.

Aquesta multinacional és la suma de tres empreses, una de les quals, Huarte, va ser l'encarregada de construir el Valle de los Caídos amb mà d'obra republicana i esclava. Huarte va ser fundada per Felix Huarte Goñi, un navarrès que va donar suport a Franco durant la Guerra Civil i que va ser condecorat pel govern d'Unión del Pueblo Navarro per haver ajudat a desenvolupar industrialment Navarra.¹⁵ Els seus quatre fills van continuar el llegat empresarial del seu pare, des de les posicions de poder adquirides i enguany una neta Huarte, Adriana Marín Huarte, podria enllaçar-se amb matrimoni amb la família del Ducat d'Alba, concretament amb Luis Martínez de Irujo Hohenlohe Laugerburg. Per l'altre costat, Iberdrola va ser la fusió entre Iberduero i Hidrola, empreses constructores d'embassaments del franquisme. Hidrola va passar de ser una petita empresa a mitjans de 1930 a esdevenir la cinquena més important de l'Estat el 1960. L'empresa era propietat dels de Oriol de Urquijo, una altra família íntimament vinculada al règim perquè mentre un germà, Iñigo

15 «El constructor del Valle de los Caídos recibirá la Medalla de Oro de Nafarroa».

(1935-2011), presidia Iberdrola —ho va fer fins el 2005— l'altre, Antonio María (1913-1996), era ministre de Justícia i promulgava la coneguda «Ley de Orden Público». De fet, si visiteu Girona i aneu a l'edifici de l'antiga Audiència Provincial, just davant de la Catedral, encara hi veureu una placa de la inauguració duta a terme per aquest ministre de record fúnebre. De fet, Antonio María de Oriol Urquijo no en va tenir prou amb el seu pas pel Ministeri i va continuar, ja en democràcia, als consells d'administració de diverses empreses, les quals depenien directament de la contractació pública com Vidrieras de Llodio, Compañia Minero-Metalúrgica Los Guindos, Argons, Patentes Talgo, FENOSA i Electra de Viesgo, mentre va promoure i finançar, per exemple, els Fets de Montejurra contra el carlisme progressista al 1976.¹⁶ Avui en dia el Consell d'Administració de la hidroelèctrica encara compta amb membres de la família de Oriol de Urquijo. Iberdrola i OHL, doncs, ens serveixen com a exemple per il·lustrar com aquelles empreses,

16 Recollit en un article al blog del professor d'Història de la Universitat de Barcelona Xavier Casals: www.xaviercasals.wordpress.com

Mentre que en els casos portuguès i grec hi va haver conseqüències polítiques i vitals per aquells que havien dirigit el règim, a l'Estat espanyol es va practicar l'amnistia i el silenci

i les seves elits, crescudes a l'empara dels tentacles franquistes han continuat progressant en els últims 40 anys sense que hagin hagut de passar mai comptes per allò que van fer o deixar de fer. Tot el contrari.

Els fills del Règim

Com dèiem, però, si parlem d'una dinàmica estructural és perquè aquesta es va produir de forma recurrent en gairebé tots els àmbits. En l'empresarial, a part del que hem assenyalat, cal posar sobre la taula que les portes giratòries van ser una constant vital del franquisme i de la implosió controlada que va ser la Transició. El ministre franquista Gregorio López Bravo va ser, per exemple, conseller de Banesto, Sniace, Acerinox, Petroliber, Unión Explosivos Rio Tinto i Motor Ibérica. Antonio Barrera de Irimo, vicepresident del Govern franquista i un dels que van signar la sentència de mort de Salvador Puig Antich, va acabar de conseller de Telefònica, del Banco Central Hipotecario, Hispamer, Aluminio de Galicia, d'Autogrill i d'Unión Fenosa. Finalment, José María López de Letona, que encara

viu avui en dia, després de ser ministre d'Indústria va presidir el Banc d'Espanya i, posteriorment el Banc de Madrid, a part de ser conseller de Banesto, de SEOPAN —patronal de la construcció—, Ferrovial, Dragados o Iberia. Lopez de Letona també va fundar el Círculo de Empresarios, un lobby empresarial poderós i extremadament conservador que compta amb el seu fill, José Maria López de Letona, i la neboda neta dels de Oriol Urquijo, Monica de Oriol, en l'actual Junta Directiva.

Però també en d'altres àmbits com els de l'administració i els partits polítics els noms del Franquisme van continuar ben vius amb l'arribada de la democràcia. Un exemple il·lustratiu és el de Laureano López Rodó (1920-2000) qui, més enllà de ser ministre franquista, va continuar amb «tota la normalitat» la seva carrera com a catedràtic a la Universidad Complutense de Madrid mentre formava part en posicions d'honor i respecte de l'Acadèmia de les Ciències Polítiques i la de Ciències Econòmiques. López Rodó, membre conegut de l'Opus Dei, estava vinculat amb una altra família prominentment industrial i

franquista com són els de Cementos Molins. I és que la seva germana es va casar amb un dels patriarques de la família, Casemiro Molins, amb qui van tenir un fill, Laureano Molins, que ha sigut doctor personal diverses vegades de Joan Carles de Borbó. Un metge de la reialesa que és cosí germà d'altres Molins coneguts i de present com són Joaquim Molins, ex-conseller dels Governos de CiU a l'època Pujol, o Pau Molins, advocat de la infanta Cristina o anteriorment de Fèlix Millet. Tot plegat ben monàrquic i d'ordre del 1939 i del 1978. Ja ho deia el mateix López Rodó: «*La historia de España es la historia de la Monarquía española. Lo que ha forjado la unidad de España ha sido la Corona*». ¹⁷ A l'administració hi van, doncs, sobreviure moltes perles franquistes. Per exemple, a Telefónica, durant molts anys companyia pública de telecomunicacions, hi van anar a parar, entre d'altres, Tomás Allende i Garcia-Báxter (1920-1987), exministre d'agricultura del règim, Salvador Sánchez Teran (1934), governador civil de Barcelona durant la Transició o Juan Vilallonga (1953),

¹⁷ CALVO G. i ROMERO, «Monárquicos de aquí y ahora».

Les elits franquistes, restaurades i enriquides amb 40 anys de dictadura sinistra, van sobreviure molt bé amb la implosió controlada del règim. Van sortir-ne victorioses d'aquells temps complexos

fill del propietari durant el franquisme de la companyia de trens de València i familiar de Ignacio Villalonga (1895-1973), el governador civil que va conduir la suspensió de l'autonomia catalana el 1935. Avui en dia, hi trobareu també com a alt directiu José Manuel García-Margallo, fill de l'exministre del PP i descendent d'una família de militars addictes a la defensa de les successives dictadures espanyoles. Per cert i a tall de curiositat aristocràtica, la filla del ministre Allende, Maria Leticia Allende i Milans del Bosch (1952-2008), es va casar amb Jaime de Silva i Mora (1946-2007), fill de Jaime de Silva, marquès de Rupit, duc de Borunoville i comte de Vallfogona, i Ana de Mora, aristòcrata i germana de Fabiola de Mora, reina consort de Bèlgica. Amb paraules d'Álvaro de Marichalar, el «casament dels millors».

Aquests són només alguns casos de com l'administració ha mantingut alguns noms i llinatges al llarg de més de mig segle. Però no són els únics. En el camp de l'administració de la justícia hi ha alguns exemples il·lustratius com ara els germans Herrero Tejedor-Algar, un fiscal de

l'Estat¹⁸ i l'altre ex-eurodiputat del PP i periodista d'ESRadio,¹⁹ fills d'un secretari general del Movimiento i fiscal en cap del Tribunal Suprem.²⁰ Un cas similar als descendents de Francisco Ruiz-Jarabo, ministre de Justícia i president del Tribunal Suprem franquista, que han ocupat càrrecs directius durant els governs Aznar o han arribat també a ser magistrats del Suprem. De fet, l'arribada del PP, fundat per l'exministre franquista Manuel Fraga Iribarne, al govern de l'Estat va significar la reentrada d'una bona part d'aquests llinatges a espais de direcció pública. Un altre exemple d'això és el d'Enrique Fernández Miranda Lozana, fill del que va ser vicepresident del govern franquista Torcuato Fernández Miranda, que va compartir administració amb el seu cosí de mateix cognom que va ser director general d'Ensenyament entre el 1996 i el 2000. Cosins que van treballar a prop d'altres cognoms lligats a la dictadura com són els Mariscal de Gante, Trillo o Fernández Cuesta. Precisament Nemesio Fernández Cuesta és

18 Fernando Herrero (1950-2014).

19 Luis Herrero (1955).

20 Fernando Herrero Tejedor (1920-1975).

fill d'un altre exministre i alt directiu del Reial Madrid, també anomenat Nemesio Fernandez, que a la dècada de 1950 va obrir un bufet d'advocats a Madrid amb l'expresident *merengue* Ramon Mendoza i José Ruiz-Gallardón, pare del que va ser alcalde de Madrid i ministre de Rajoy, Alberto Ruiz-Gallardón.²¹ Gallardón a més, és gendre de José Utrera Molina (1926-2017),²² ministre franquista que mai va renunciar als postulats falangistes i que el seu recent enterrament s'ha convertit en un acte d'exaltació feixista.

La xarxa catalana

I a Catalunya? Tres quarts del mateix. Amb diferències evidents perquè la dictadura va ser també un règim ideat contra les diferències nacionals que conviuen dins l'Estat espanyol i, per tant, una part de les elits catalanes eren parcialment refractàries a tenir un paper actiu dins el franquisme. Tanmateix, una

21 «Ramon Mendoza muere de un infarto a los 73 años en las Bahamas».

22 «La presencia de Gallardón y los canticos falangistas en el funeral de Utrera Molina llegan al Congreso».

Empreses com Iberdrola, Gas Natural, FECSA, Acciona, ACS o OHL no haurien assolit el seu èxit si no fos per la seva col·laboració directa amb el règim

altra gran part i el conjunt de l'alta burgesia barcelonina s'hi sentia ben còmode. Per comprovar-ho, tan sols cal resseguir un llibre que ha aparegut recentment obra d'un autor anònim però extremadament ben documentat que porta per nom *La gran teranyina. Els secrets del poder a Catalunya*.²³ Allà l'àlies Roger Vinton repassa com algunes famílies, moltes d'elles industrials de principis de segle XX, van sortir beneficiades del règim i van permetre que els seus fills i néts sortissin en situació privilegiada en la carrera dels negocis de la democràcia liberal. Un estatus i una posició que la majoria d'ells han sabut preservar. Penso en els esmentats Molins, en els Sagnier-Milà, els Trias de Bes o els Bultó, per exemple. Ara bé, aquests no van ser els únics catalans i catalanes que van fer bon negoci durant el règim i els va ser fàcil mantenir-lo també en democràcia. És el cas de l'il·lustre Joan Antoni Samaranch que de procurador a les Corts franquistes i president de la Diputació de Barcelona en temps del dictador va passar a abanderat de l'èxit «democràtic»

23 VINTON, *La gran teranyina. Els secrets del poder a Catalunya*.

amb els Jocs Olímpics del 1992, en tant que president del Comitè Olímpic Internacional. Uns Jocs relacionats també amb un altre nom conegut al país com és el de Carles Ferrer Salat, fundador dels laboratoris Ferrer, que van créixer i molt durant la dictadura, expresident de la CEOE, patronal empresarial, i del Comitè Olímpic Espanyol. Ferrer Salat també era propietari del Banc Europa que va absorbir la Caixa a mitjans de la dècada dels noranta quan de president de l'entitat «estrella» en feia Josep Vilarasau i Salat (1931), cosí germà seu i alt càrrec franquista dins el Ministeri d'Hisenda.

I posats a parlar d'estrelles, per il·lustrar la hipòtesi d'aquest article no podem obviar la família Carceller, encara avui propietària de l'empresa cervesera més important del país. El Carceller avi, Demetrio Carceller i Segura, nascut a Terol però criat a Terrassa, va ser un enginyer seguidor del règim franquista. De fet, va ser un dels precursors de la Falange i va ser ministre de comerç entre el 1940 i el 1945, etapa coneguda per haver sigut la més violenta i feixistoida de la dictadura. Una etapa de relacions comercials amb l'Alemanya de

Hitler i la Itàlia de Mussolini. Posteriorment, el Carceller avi va preferir la via privada d'enriquiment a través del BOE i va acabar essent, segons diversos historiadors, un exemple paradigmàtic de l'oligarquia que va créixer dins el franquisme. Avui en dia, el seu net continua gestionant l'empresa Damm que va adquirir el seu avantpassat, a part de participar o haver participat d'altres consells d'administració com els de Sacyr, Pescanova, Puleva, Gas Natural o Repsol. Ara fa un any, la família Carceller va arribar a un acord judicial per pagar més de 90 milions d'euros a canvi d'evitar la presó després de reconèixer haver practicat el frau fiscal de forma reiterada.²⁴

Un cas similar de família nostrada que va incrementar la seva fortuna amb el franquisme i que avui mantenen unes dosis de poder gens menyspreable són els Suqué-Mateu. En aquest cas, Carme Mateu (1936), propietària del Castell de Peralada, les vinyes i el festival que agrupa la jet set catalana cada estiu a l'Empordà, és la filla de Miquel Mateu i

24 «Los Carceller (Damm) eluden la cárcel a cambio de pagar 93 millones de euros a Hacienda».

En l'àmbit empresarial cal posar sobre la taula que les portes giratòries van ser una constant vital del franquisme i de la implosió controlada que va ser la Transició

Pla (1898-1972), alcalde de Barcelona des de l'entrada dels feixistes per la Diagonal fins el 1945. Mateu i Pla, fill d'un industrial i cofundador de la companyia d'automòbils Hispano-Suiza, era considerat un dels amics més íntims del Caudillo i va tenir càrrecs en moltes empreses durant el règim. Entre d'altres, va presidir La Caixa durant prop de trenta anys. L'escriptor Josep Pla (1897-1981), gens sospitós de roig separatista, el definia com «un personatge sinistre, un burgès dominat per la por, per una ànsia econòmica sense límits, l'autèntic representant del franquisme a Catalunya».²⁵ Carme Mateu està casada amb Artur Suqué (1930), fil d'industrials tèxtils i fundador d'Inverama-Casinos de Catalunya. La parella, conjuntament amb els fills, continua dirigint una empresa que és prou coneguda per haver estat a l'ull de l'huracà en l'anomenat Cas Casino²⁶ de finançament irregular de Convergència als anys 80 o per haver promogut el polèmic camp de golf de Viladecans. En definitiva, com hem pogut com-

provar amb el repàs d'alguns exemples més clarividents, Catalunya i l'Estat espanyol han mantingut uns llinatges al capdamunt de la piràmide del poder des de fa quasi 80 anys. Algunes venien d'abans, però moltes d'altres es van enfortir durant i gràcies al franquisme. Aquestes són les famílies que veuen passar governs, els escolten i aplaudeixen en grans platees d'homes. Una constatació històrica i de present que, evidentment, forja unes relacions de poder i una cultura política tancada i centrada en si mateix. Uns cognoms de poder que fora bo que la gent conegués com bé es coneixen polítics, periodistes, esportistes o artistes. Els autèntics titellaires.

Tot aquest seguit de cognoms, famílies i estructures de poder basades en la consanguinitat que apareixen en aquest article són només una mostra d'un fil històric que travessa bona part del segle XX i arriba fins als nostres dies. No hi apareixen tots, és clar, perquè tot i ser una minoria són quantitativament molts. Tanmateix, sí que podem dir que aquests que apareixen i molts d'altres són part imprescindible d'un engranatge que connecta de forma nítida el

que va ser el règim franquista amb l'actual règim nascut de les seves cendres l'any 1978. Una connexió sense la qual és impossible poder entendre el debat polític, econòmic i social que afrontem de forma més implícita o explícita des de fa quasi una dècada. ■

25 PLA, *Notes per a Sílvia*.

26 Llums i taquígrafs. L'atles de la corrupció als Països Catalans.

■ Bibliografia

DURAN MUÑOZ. «Fortaleza del Estado y acción colectiva en el cambio de régimen. España y Portugal en perspectiva comparada». A BABY, Sophie, COMPAGNON, Oliver i CALLEJA, Eduardo. *Violencia y transiciones políticas a finales del siglo XX*. Madrid: Casa de Velazquez, 2009.

CALVO, Vera G. i ROMERO, José Manuel. «Monárquicos de aquí y ahora». A *El País*, 3 de desembre de 2013.

INTXUSTA, Aritz. «El constructor del Valle de los Caídos recibirá la Medalla de Oro de Nafarroa» [en línia]. A *Naiz*, 13 de novembre de 2014. Disponible a: <www.naiz.eus>.

«La aristocracia es el gobierno de los mejores» [en línia]. A *Vanaty Fair*, 17 de març de 2017. Disponible a: <www.revistavanityfair.es>

«La presencia de Gallardón y los cánticos falangistas en el funeral de Utrera Molina llegan al Congreso». A *La Vanguardia*, de 24 d'abril del 2017.

Llums i taquígrafs. L'atles de la corrupció dels Països Catalans. El Cas Casino [en línia]. Disponible a: <www.atles.llumsitaquigrafs.cat/cas/2-Cas-Casino>.

«Los Carceller (Damm) eluden la cárcel a cambio de pagar 93 millones de euros a Hacienda». A *Público*, 5 de setembre de 2016.

PLA, Josep. *Notes per a Sílvia*. Barcelona: Edicions Destino, 1974.

«Ramon Mendoza muere de un infarto a los 73 años en las Bahamas». A *El País*, 5 d'abril de 2001.

ROIG, Xavier. «A sobre, lluitar contra les elits». A *Ara*, 4 de desembre de 2014.

VINTON, Roger. *La gran teranyina. Els secrets del poder a Catalunya*. Barcelona: Editorial Periscopi, 2017.